

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.31.1.3>

Sanja Holjevac

PRILOG SINTAKTIČKOJ ANALIZI HRVATSKOGA JEZIKA U IZDANJIMA RIJEČKE TISKARE KARLETZKY: *za + infinitiv*¹

*dr. sc. Sanja Holjevac, Zavod za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti
i umjetnosti u Rijeci, holjevac@hazu.hr, Rijeka*

izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42(091)

811.163.42*367

655(497.5Rijeka)*1790/1878*

rukopis primljen: 7. travnja 2019.; prihvaćen za tisak: 31. svibnja 2019.

U radu su u središtu pozornosti sintaktičke značajke hrvatskoga jezika u izdanjima tiskare Karletzky, koja je u Rijeci djelovala od 1779. do zadnjega desetljeća 19. stoljeća. Među onima koje se ovjerenošću u više izdanja, pa i različite vrste, potvrđuju dijelom sintaktičkoga ustrojstva hrvatskoga književnog jezika u 19. stoljeću ili upućuju na promjene uzrokovane jezičnim razvojem i standardizacijskim procesima za analizu je u ovome radu odabrana konstrukcija za + infinitiv. U radu se razmatra zastupljenost, status i funkcija te konstrukcije u izdanjima tiskare Karletzky otisnutima na hrvatskome jeziku u razdoblju od 1790. do 1878. godine te se ona promatra u kontekstu dosad poznatih činjenica o njezinu statusu u hrvatskome književnom i standardnom jeziku.

Ključne riječi: hrvatski jezik; sintaksa; za + infinitiv; 19. stoljeće

---

¹ Ovaj je rad sufinanciralo Sveučilište u Rijeci projektom broj 18-87-1222 (*Liber Fluminensis* – prilozi za proučavanje hrvatskoga jezika u djelima riječkih tiskara do 20. stoljeća) voditeljice prof. dr. sc. Sanje Zubčić.

1. Uvod

Od 1779. do 1889. godine u Rijeci je djelovala tiskara češke obitelji Karletzky, u kojoj je tiskan niz tiskovina različita tipa na više jezika (talijanskome, latinskome, mađarskome, njemačkome), uključujući i hrvatski (usp. Blažeković 1953: 18–43; Glogović 1984; Holjevac 2010: 53–94; Zolnai 1932). Njezino je djelovanje u kulturnoj povijesti grada Rijeke iznimno važno, a njezina izdanja vrijedan izvor za istraživanja različitih aspekata povijesti Rijeke i njezine okolice. Od svoga osnutka pa do polovice 19. stoljeća to je, koliko je poznato, bila jedina tiskara u Rijeci, ujedno i jedina koja je tada tiskala na hrvatskome jeziku, stoga je iznimno važna i njezina uloga u očuvanju hrvatskoga jezika i hrvatske pisane riječi u Rijeci, posebice u kontekstu talijanizacije, germanizacije i mađarizacije toga grada tijekom 19. stoljeća (v. *Povijest Rijeke* 1988: 205–208).

Među izdanjima na hrvatskome jeziku iz 18. stoljeća poznate su nam samo dvije knjižice crkvenih pjesama tiskane 1790. i 1796. godine.² Sva ostala izdanja tiskana su tijekom 19. stoljeća. U prvoj fazi rada tiskare Karletzky, do 30-ih godina 19. stoljeća, u najvećoj se mjeri radi o djelima nabožnoga i poučnoga te didaktičkoga tipa: priručniku za pripravu na ispovijed, knjižicama s crkvenim pjesmama, medicinsko-poučnom pučkom priručniku, školskim katekizmima, početnici, lekcionaru, obredniku te propovjednoj literaturi. Iz razdoblja od 1832. do 1848. godine zasad nam je poznato samo nekoliko kraćih tekstova u stihovima: jedna pjesma namijenjena mladima te tri prigodnice posvećene biskupima.³ Uspostavom hrvatske, banske vlasti u Rijeci 1848. g. intenziviralo se tiskanje na hrvatskome jeziku,⁴ a izdanja tiskana od tada nadalje ponajviše su svjetovnoga tipa: autorska zbirka pjesama, knjižica prijevoda rimskih pisaca, proglasi vezani uz tadašnji javni život, prigodnice u čast bana Josipa Jelačića i drugih velikodostojnika, školska izvješća, rasprave, pravilnici te pučki pravni priručnik. Nabožne je literature u tome razdoblju znatno manje no u prethodnome, ali je ima (po jedna knjižica katehetskoga i hagiografskoga sadržaja te jedna stihovane pobožnosti).

---

² Naslovi se svih izdanja o kojima je ovdje riječ navode na kraju rada u popisu izvora. U radu se bilježe izvornom grafijom i ortografijom, uz zamjenu verzala kurentom, ponekad i skraćeni ili zabilježeni kraticom navedenom u popisu izvora na kraju rada. Potpune bibliografske podatke o navedenim izdanjima s punim naslovima v. u: Blažeković 1953; Holjevac 2010.

³ Te nam prigodnice nisu bile dostupne u cjelovitu obliku pa ih izostavljamo iz korpusa za ovu analizu.

⁴ Premda se često radi o tiskovinama s malim brojem stranica.

U dosadašnjoj je literaturi zabilježeno sedamdesetak tiskovina na hrvatskome jeziku otisnutih u tiskari Karletzky tijekom njezina stogodišnjega rada (v. Blažeković 1953; Glogović 1984; Holjevac 2010), od kojih nam je bilo dostupno četrdesetak te one čine korpus za analizu u ovome radu.⁵

Ta su izdanja posebno vrijedna kao građa za istraživanje hrvatske književnojezične povijesti i standardizacijskih procesa od konca 18. do pred konac 19. stoljeća na sjevernojadranskom hrvatskom prostoru (v. Holjevac 2018), kada se jezikoslovnom djelatnošću iliraca i drugih hrvatskih filoloških škola intenzivno radilo na oblikovanju i standardiziranju hrvatskoga jezika na štokavskoj osnovici za cijeli narodni prostor,⁶ što se očituje i u jeziku izdanja tiskare Karletzky (Holjevac 2018).⁷

Ovom prigodom pozornost posvećujemo sintaktičkoj razini.⁸

2. Sintaktička konstrukcija za + *infinitiv*

Jedan od mogućih pristupa sintaktičkoj analizi predmetnih izdanja podrazumijeva analizu sintaktičkih elemenata „koji su ovjereni u više izdanja, pa i različite funkcionalnostilske pripadnosti, te potvrđeni dijelom sintaktičkoga ustrojstva hrvatskoga jezika koncem 18. i u 19. stoljeću, ili upućuju na promjene uzrokovane jezičnim razvojem i standardizacijskim procesima” (Holjevac 2018: 283) pa su pogodni za promatranje razvojnih

---

⁵ V. popis izvora na kraju rada. Na izdanjima koja sadrže više od tridesetak stranica analiza je napravljena na ograničenu korpusu.

⁶ Više v. npr. Brozović 2006: 155–278; Jonke 1971; Moguš 1995; Vince 2002.

⁷ Izdanja tiskana do 1831. pisana su dopreporodnim slavonskim ili dalmatinskim pravopisom te štokavskim ikavskim književnim jezikom, uz nekoliko izdanja u kojima su izrazitije čakavske značajke. Izdanja tiskana u preporodno i poslijepreporodno doba ocrtavaju književnojezičnu koncepciju iliraca i zagrebačke filološke škole, izuzevši izdanja Frana Kurelca i Šime Starčevića, koja slijede drukčije književnojezične koncepcije (Holjevac 2010).

⁸ Poticaj uključenju predmetnoga korpusa u sintaktička istraživanja nalazimo u činjenici da se *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika (Nacrt za gramatiku)* Radoslava Katičića (¹1986., ²1991., ³2002) temelji na korpusu koji obuhvaća „svu hrvatsku književnost novoštokavskoga standarda od prvih njegovih početaka oko polovice 18. stoljeća” (Katičić 1986: 5), a podlogu u suvremenijim metodološkim načelima za istraživanje povijesne sintakse (npr. Stolac 2004; Stolac – Vlastelić 2017) te od druge polovice 20. st. sve intenzivnijim istraživanjima povijesne sintakse hrvatskoga jezika kakva provodi niz znanstvenika, uključujući i naraštaj mladih jezikoslovaca.

procesa u povijesti hrvatske sintakse, ali i funkcionalnostilske distribucije nekih crta (Holjevac 2018: 283).

Ovom analizom obuhvaćamo konstrukciju *za + infinitiv*.⁹ Ona se u literaturi u načelu određuje rezultatom kalkiranja, odnosno stranojezičnih utjecaja, najčešće sintaktičkim latinizmom i talijanizmom (< *ad + gerund; per + infinitiv*), a proglašavana je i germanizmom, galicizmom, grecizmom, balkanizmom (usp. npr. Pranjковиć 1993: 40; Turk 2013: 288, 345–346; Zima 1887: 306), što neki autori problematiziraju razmatranjima o mogućnosti njezina unutarjezičnoga razvoja (usp. Pranjковиć 1993: 40–42).

Budući da u dopreporodnome razdoblju hrvatske književnojezične povijesti prije pojave hrvatskoga biblijskog prvotiska „pojmu književnoga jezika u Hrvata odgovara, uz ostalo, sadržaj lektionara” (Gabrić-Bagarić 2003a: 118) te da je jezik lektionarâ „najbolji dokaz neprekinute razvojne linije hrvatskoga književnog izraza od 15. do 19. stoljeća” (Gabrić-Bagarić 2002: 69), a njegov utjecaj na književnojezičnu praksu snažan i dugotrajan¹⁰ kao poticaj za analizu poslužili su nam paralelni primjeri iz: Bandulavićeva lektionara (1613), Kašićeva lektionara (1641)¹¹ te iz riječkoga lektionara *Epistole i evanjelja* (1824) iz tiskare Karletzky,¹² npr.:

Jeda li neimate kuć za blagovati i piti (Bandulavić 1613: 119)

Toli ne imate kuće za blagovati i za piti (Kašić 1641: 95)

Jedali neimate kuća za blagovati i piti (Epistole i ev. 1824: 122).

Navedeni primjeri pokazuju da je priređivač riječkoga lektionara iz 1824. slijedio prethodnu lektionarsku književnojezičnu tradiciju preuzimajući pritom i konstrukciju prijedlog *za + infinitiv*, uz snažniji oslonac na Bandulavićev lektionar.

⁹ Na važnost je analize te konstrukcije u okviru sintaktičke analize hrvatskoga jezika u izdanjima tiskare Karletzky autorica ovoga rada skrenula pozornost i u radu Holjevac 2018: 283–284. U ovome se radu detaljnije razrađuju i potvrđuju ondje iznesene teze. Na korisnom savjetima zahvalna sam prof. dr. sc. Diani Stolac.

¹⁰ To, dakako, ne isključuje utjecaj ostale starije književnojezične tradicije te poznavanja latinskoga jezika i vještine prevođenja na književnojezično oblikovanje analiziranih izdanja.

¹¹ Primjere iz Bandulavićeva i Kašićeva lektionara preuzimamo iz: Gabrić-Bagarić 2002: 43, 56.

¹² Riječkim taj lektionar nazivljemo prema mjestu njegova tiska.

Uporabu te konstrukcije potvrđuje i npr. sljedeći primjer iz riječkoga lektionara: *O ludi, i kafni fardcem za virovati u svemu, stoŕu govorili Proroci!*, kako je i u Kašićevu lektionaru: *O ludi i srcem lijeni za vjerovati u svijeh koja su rekli proroci*, dok je u Bandulavićevu lektionaru u istome primjeru besprijedložni infinitiv: *O ludi i kasni srdcem virovati u svemu što su govorili proroci* (usp. Gabrić-Bagarić 2002: 43).¹³

Preliminarnim uvidom uočena prisutnost konstrukcije *za + infinitiv* u izdanjima tiskare Karletzky motivirala je proširenje analize na ostatak korpusa i detaljniji pristup toj sintaktičkoj crti kako bi se dosadašnje spoznaje o njezinoj uporabi u hrvatskome književnom jeziku upotpunile podatcima o njezinoj uporabi u izdanjima tiskanima u 19. stoljeću u toj riječkoj tiskari tijekom stotinu godina njezina rada.

Riječ je o izrazito frekventnoj konstrukciji u mnogih starih hrvatskih pisaca, neovisno o njihovoj regionalnoj i narječnoj pripadnosti te jednom od obilježja dopreporodnoga hrvatskog književnog jezika (Gabrić-Bagarić 2003: 79; Rišner 2006: 126; Zima 1887: 306–307). Ovjerena je u čakavskome i štokavskome književnom jeziku 16. stoljeća (Kapetanović 2011: 161). Frekventna je u čakavskome, štokavskome i kajkavskome književnom jeziku 17. i 18. stoljeća (Vulić 2013: 143; Farkaš Brekalo 2013: 199; Vigato 2013: 287), uz napomenu da je Kašićeva i Della Bellina gramatika nisu preporučivale, dok npr. Lanosovićeva i Mikaljina bilježe takve konstrukcije (Farkaš Brekalo 2013: 199). D. Gabrić-Bagarić (2007: 138–139) ističe da je uporaba konstrukcije *za + infinitiv* „kao zamjena za zavisnu, najčešće namjernu rečenicu” najizrazitija „zajednička osobina svih pisaca 18. stoljeća” te da je tipična za koine bosanskih franjevaca. Kao posebice učestalu kod svih franjevačkih pisaca, i to 17., 18. i 19. stoljeća ističe je i I. Pranjković (2008: 21). U pisaca 19. stoljeća, posebice druge polovice, slabije je zastupljena no u onih iz 18. stoljeća (Vulić i Laco 2015: 217; Rezo 2015: 388), uz napomenu da npr. A. Veber u *Skladnji* (1859: 117) ističe potrebu zamjenjivanja te konstrukcije glagolskom imenicom. U hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku nije ovjerena; prvi ovjereni primjer te konstrukcije potječe iz *Traktata o sedam smrtnih grijeha* (talijanskoga prijevoda starofrancuskoga izvornika s kraja 13. stoljeća) iz Ivančićeva zbornika iz 14./15. stoljeća (Gadžijeva i dr. 2014: 361).

¹³ Besprijedložni je infinitiv također ovjeren u riječkome izdanju lektionara, npr. *pride Maria Mandalina, i druga Maria viditi grob* (EE 154), kako je i u Bandulavićevu lektionaru (Gabrić-Bagarić 2003: 125).

Analiza je konstrukcije *za + infinitiv* u izdanjima tiskare Karletzky na hrvatskome jeziku pokazala da je ovjerena u većini dopreporodnih izdanja tiskare Karletzky, i to ponajprije u funkciji izricanja namjere. Potvrđena je i dobro zastupljena u gotovo svim nabožnim izdanjima tiskanima u razdoblju 1800. – 1831., npr.:

kolikase hochje pomnuya koliko nastojanje, *za iziskati i iznachi sve nafe grihe* 3,¹⁴ *Iskufajtese prid vafim Gospodinom sada spravnim za pomochi vas* 54, *Kada nie imao kripku odluku, za nikad vechje vratiti se u grihe, za ostavitise prigode, za vratiti odma tuje poltenje* 83 (PU);

odkud ima dojtj suditi xive i martve, *za dati dobrim Raj Nebeski* 13, *Podili mi Millost Tvoju za ispunit ovo obechanje moje* 20 (MK);

Redovnik alduje Aldov fvete Mife (...) *Za zadobiti od Boga oproshchenje grihov* 35, *Bolestnik imafe pripraviti za prieti naj poslidnje Pomazanje* 59 (SK);

Za pripričiti pako svaku dvojnost, (...), flidi kratki uputak (Opaza), Dojtichebo vrime, da Irud ilkatiche diticha za pogubiti njega 19, *Boxe, koi blaxenoga Petra Keyfologa Naučitelja varloga boxanstveno pridikazanoga, za vladati, i naučiti Carkvu tvoju izabrati hotio jefi* 220 (EE);

dohodeche vefele u Carkvu fvetu tvoju *za hvale tebi uzdati* 61, *koifi njih za odagnati tmine; çoviçanlskomu narodu podao* 68 (OM), *za zastititi njega, defnicu veliçanstva tvoga proftri* 76;

I u iftome çafu pristupitichê Anjeli Nebeski *za razlučiti zle od dobrih* 5, *koji f-Judom pridose u vartal Getsemani za uhvatitiga, i vezati* 6, *kamo navadan bi pochi (...)* *za pomoliti se Ocu svome Nebelkome* 187 (R1);

¹⁴ Primjeri se navode izvornom grafijom i ortografijom te se uz svaki navodi broj stranice s koje je preuzet, a na kraju i kratica naslova izdanja (v. popis izvora na kraju rada). Zbog ograničena opsega rada, navodi se samo po 2 – 3 primjera iz analiziranih izdanja. Izdanja se navode kronološkim redom.

Potribovase on za odgovor *dati* njima najparvo tri dana I/9, Ali za *govoriti vama* (...) potrebno bi bilo meni II/3, i fve ovo ućinise one za *divice oftati* III/31 (R2).

Zasigurno je razlog njezinog učestalosti u nabožnim izdanjima u utjecaju dotadašnje književnojezične tradicije, posebice Bandulavićeva lekcionara, ali i Kašićeva, u kojima je vrlo frekventna kao zamjena za latinsko *ad + gerund* (Gabrić-Bagarić 2002: 55–56). Potvrđuje to i njezina zastupljenost u *Epistolama i evanjeljima* iz 1824., gdje je njihov utjecaj izravan, te u još nekim izdanjima vjerojatno istoga priređivača/prevoditelja ili autora, u kojima se rabi kao ustaljena književnojezična konstrukcija. Osobito je pritom frekventna u Vrinjaninovim *Razgovorima za ,sve nedilje kroz godista* iz 1825., a pogotovo u njegovu trodijelnome djelu *Razgovori Petra Vanni redovnika* iz 1831. gdje je izrazita primjena tehnike prevođenja sa stranih jezika, ponajprije s talijanskoga i latinskoga na hrvatski, pa bi zasebno detaljnije trebalo analizirati utjecaj jezika izvornika na hrvatski prijevod.¹⁵

Među nabožnim izdanjima ta konstrukcija nije ovjerena jedino u knjižicama s crkvenim pjesmama i litanijama, osim u jednome stihu knjižice *Spivanje bogoljubno* (1824): *Za nam svaka dobra dati* 2.

Potvrđena je i u dvama svjetovnim izdanjima, medicinsko-poučnom pučkom priručniku *Varhu Navlaćenja Kravokozica* iz 1804., npr.:

dvi, u kratko befide, za *probuditi* fve kolike Otce, i Majke 1, kad, za *ukloniti* fve gromu, iznadje i letve, i verige gvozdene 5, nude vam naćin za vasu *obćuvati* ditcu 14 (VNK),

s obilježjem knjiškoga, te u početnici *Knjixica-imên...* iz 1819., npr.:

Meni Otac, za *donefti* ćagod zapovi 45, Ovdi ja dobim kuschich gulkinke pećenjke za *kusati* 55, Ća od xita vise oftane, to Otac u Grad na terg za *prodati* vozi 77 (KI),

---

¹⁵ *Razgovori za ,sve nedilje kroz godista* autorsko je djelo Frana Vrinjanina, a *Razgovori Petra Vanni redovnika* njegov prijevod s talijanskoga jezika. Pretpostavlja se da je F. Vrinjanin bio priređivač i jezični redaktor još nekih izdanja otisnutih u tiskari Karletzky, npr. *Epistola i evanjelja* 1824. (usp. Bogović 2000).

s obilježjem razgovornoga (Holjevac 2018: 284). Pritom je u obje te knjižice riječ o hrvatskim prijevodima s njemačkoga jezika¹⁶ pa je, uz poštovanje prethodne hrvatske književnojezične tradicije, moguć i utjecaj njemačkoga jezika izvornika na prisutnost te konstrukcije u hrvatskom prijevodu.¹⁷

U izdanjima objavljenima u razdoblju od 1848. do 1878. ta je konstrukcija znatno slabije zastupljena, s time što u tome razdoblju pretežu svjetovni tekstovi, dok je nabožnih izdanja znatno manje. Ipak, i u ovome je dijelu korpusa zastupljenija upravo u djelima nabožnoga tipa. Frekventna je u *Katolicsanskom pitalu* Šime Starčevića iz 1849. (Holjevac 2014), što potvrđuju sljedeći primjeri, npr.:

nagnutje serca imati za *ispuniti* virno sve 21, daje se pomoch za *podnositi* usterpljeno dosade od bolesti 21, odkud ima dochi za *suditi* xive, i mertve, i za *dati* dobrim Raj nebeski 39 (KP).¹⁸

U drugome Starčeviću djelu objavljenu u tiskari Karletzky, stihovanim *Razmishljanju sedam xalostih Blažene Dvice Marie* (1855), nije ovjerena.

U Starčeviću su *Katolicsanskom pitalu* i inače očuvane značajke književnoga jezika prethodnoga, dopreporodnoga, razdoblja,¹⁹ u kojemu je, osobito u nabožnoj literaturi, konstrukcija *za + infinitiv* bila vrlo frekventna. Starčević je nasljeđuje i prihvaća kao jedno od obilježja svoje književnojezične koncepcije za djela vjerskoga tipa. Pritom su zasigurno bili važni i tradicijski razlozi s obzirom na druga djela istoga tipa, što ovaj korpus potvrđuje i dvama izdanjima katekizama s početka 19. stoljeća (MK, SK). Tu je konstrukciju Starčević rabio i u metajeziku svoje gramatike *Nova ricsoslovica iliricska* (1812), pa mu je očito bila prihvatljiva sintaktička konstrukcija, premda o njoj ne govori izravno (Holjevac 2014: 163).

¹⁶ Da je riječ o prijevodu s njemačkoga jezika, naznačeno je u podnaslovu knjižice *Varhu Navlačenja Kravokozica*, a prevoditelj je vjerojatno bio Ivan Krstitelj Ježić, biskup senjski i modruški ili krbavski. *Knjixica-imen...* je pak i objavljena kao dvojezično, njemačko-hrvatsko izdanje.

¹⁷ O neposrednom posuđivanju na sintaktičkoj razini usp. Filipović 1986: 186 i Turk 2013: 95–98. Na korisnim savjetima zahvaljujem prof. dr. sc. Mariji Turk.

¹⁸ U istoj je funkciji u KP ovjerena i konstrukcija *da + prezent + infinitiv*, npr. daje kripost, *da moxemo* virno *izpuniti* nasha obechanja 17; daje mu se osobita milost, *da moxe* svoju sluxbu pravo *izvershivati* 22.

¹⁹ V. Holjevac 2014: 163.

U knjizi *O svetoj Stošiji mučenici...* konstrukcija *za + infinitiv* nije potvrđena u dijelu knjige koji se odnosi na drugu polovicu 19. stoljeća kada je tiskana, ali jest u onome dijelu koji se odnosi na hrvatski jezik 17. i prve polovice 19. stoljeća, npr.:

i da je, *za potvrditi* viru svetu, prolio krv svoju 8, Crikve određene *za prikazivati* naše prošnje Bogu 27, koje su nam potribite *za živiti*, kako nam je on zapovidio 28 (SSM).

I te nam činjenice govore o različitu statusu i učestalosti uporabe te konstrukcije u prvoj i drugoj polovici 19. stoljeća.

U svjetovnome je dijelu korpusa iz druge polovice 19. stoljeća samo nekoliko potvrda konstrukcije *za + infinitiv*, i to u jednome proglasu iz 1848. g.:

a gospodin *za obraditi* svoju njivu i vartao prinudjen je težaka najmiti (PRO),

u jednoj stihovanoj prigodnici iz 1850.:

Zelenom travicom okrunte čelo, *Za častiti* ovo vrēme veselo (PRI)

te u pravnome priručniku iz 1878., npr.:

koja bi služiti mogla *za ih razlučiti* 8, *Za ukloniti* ipak svaku moguću pravdu, zauzete stranke paziti će 10, mogućnost *za izpuniti* stvar obećanu 16, Obećanje *za sdružiti* se u ženidbi 19 (NHO).

Premda je potvrda malo, one konstrukciju *za + infinitiv* potvrđuju i u svjetovnim tekstovima, i to u onima kojima bismo u suvremenoj terminologiji odredili pripadnost administrativnomu i književnoumjetničkomu funkcionalnom stilu. Tomu je vjerojatno razlog u prepoznatim značajkama ekspresivnosti i ekonomičnosti te konstrukcije (Barić i dr. 1999: 248).

Relevantan nam je pritom i podatak o slaboj čestotnosti te konstrukcije u izdanjima iz druge polovice 19. stoljeća te o izricanju namjere drugim sredstvima, što treba zasebno detaljnije istražiti. Tako u *Colegiji za brodare i tergovce* iz 1852. nalazimo npr. glagolsku imenicu:

... neka bi se strogo obdržavala pravila *za uzderžanje* dobra običaja, reda i učtivosti...4,

dok je u *Narodnome hrvatskom odvijetniku* iz 1878. namjera češće izrečena konstrukcijom *da + prezent*, npr.:

Moja namjera bila je upravo ona, *da sastavim* takovo djelo 4, što upućuje na povlačenje konstrukcije *za + infinitiv* u fond sintaktičkih konstrukcija smanjene uporabne vrijednosti.

Posebno nas zanima i status te sintaktičke konstrukcije u izdanjima kojima je autor ili prevoditelj jezikoslovac Fran Kurelac. U *Govorima iz rimskih pisac* (1849) te u njegovoj raspravi *Kako da sklanjamo imena* (1852) nije ovjerena, što govori o Kurelčevu neprihvatanju te sintaktičke konstrukcije, odnosno o njegovu izboru drugih sintaktičkih rješenja za izricanje namjere, npr.:

u ovaj mah samo im jedna vojska ide *da* im *pomogne* 6 (GR)

Dakle u Crnu se goru vi utekoste *da naučite* kako treba sklanjati! 4 (KSI).

To se uklapa u opći status te sintaktičke kategorije u drugoj polovici 19. stoljeća, koji se kretao pravcem smanjivanja njezine uporabe i funkcionalnostilskoga ograničavanja, na što su svakako utjecali i tadašnji gramatičari hrvatskoga jezika, pa npr. A. Veber u svojoj *Skladnji ilirskoga jezika* 1859. ističe da se infinitiv „nesmije (se) složiti s nijednim predlogom; kad se ta potreba pojavi, infinitiv predje u samostavnik glagoljni” (Veber 1859: 118).

3. Zaključak

Provedena je analiza pokazala da zastupljenost, funkcija i namjena konstrukcije *za + infinitiv* u izdanjima tiskare Karletzky slijedi opći pravac njezina statusa u hrvatskoj književnojezičnoj povijesti i standardizacijskim procesima 19. stoljeća. Potvrđena je, najčešće u funkciji izricanja namjere, u nabožnim izdanjima, uključujući i liturgijska, ali i u svjetovnim u kojima je slabije zastupljena. Znatna je pritom razlika u njezinoj visokoj učestalosti u dopreporodnim izdanjima u odnosu na znatno nižu u izdanjima iz druge polovice 19. stoljeća.

Budući da je ta konstrukcija izrazita književnojezična značajka pisaca 17. i 18. stoljeća, posebno franjevačkih (Gabrić-Bagarić 2007: 138–139; Despot 2005: 154–155), njezina je zastupljenost u izdanjima tiskare

Karletzky razumljiva i ne odudara od opće slike o sintaktičkim značajkama hrvatskoga jezika razmatrana razdoblja.

Štoviše, ta konstrukcija pripada fondu zajedničkih sintaktičkih crta koje kao književnojezične ili knjiške oznake prva polovica 19. stoljeća nasljeđuje od književnojezične tradicije, posebice 17. i 18. stoljeća, što potvrđuju i analizirana izdanja tiskare Karletzky, uz napomenu da jezičnopovijesna istraživanja već za 18. stoljeće, pa i od polovice 17. stoljeća, uočavaju da je infinitiv „pomalo ustupao pred zamjenom *da + prezent*” (Gabrić-Bagarić 2003: 125).

U drugoj polovici 19. stoljeća djeluje intenzivniji proces njezina napuštanja u korist nekih drugih sintaktičkih crta te sužavanja prostora primjene, što je rezultat tadašnjih standardizacijskih procesa, pogotovo rada jezikoslovaca zagrebačke filološke škole. Tekstovi potvrđuju da se povlači u fond stilski obilježenih sintaktičkih značajki, a njezina uporaba funkcionalnostilski ograničava, kakav status ima i u suvremenome hrvatskom jeziku (usp. Barić i dr. 1999: 248, Pranjković 1993: 43).

Izvori (korpus)²⁰

Pisme koje se pivaju pod svetom missom zajedno s' pismom prid pridiku. U Rike, Slovima Lovrenza Karletzky, 1790. P

Letanie mukke, i smarti Isukerstove, Na svarhi petoga Vjeka, poslie iz livoga Boka Propetja, u Risckomu Gradu Kamenom udarenoga, primloga Karv csudnovato je protekla. Isnova pritiskane u Rici. Po Lovrinczu Aloyziju Karletzky, 1796. L

Pokornik uppuchjen za dobro, i spasonosno ispoviditi se. Dilce duhovno P. G. Petra Matia Garbcichja plovana kralyeva, canonica, i decana modruskoga, u sakkupnici driveniskoj stanuchjega.... U Rike, Slovima Rosina Karletzky Udoviza, 1800. PU

Varhu Navlačenja Kravokozica, dvi, ù kratko, befide, za probuditi fve kolike Otce, i Majke, po Mihovilu Neustaedteru... Pritiskane u Rici po Udovi Karletzky, 1804. VNK

---

²⁰ Naslovi se pojedinih izdanja zbog ekonomičnosti navode u skraćenu obliku. Potpune bibliografske podatke v. u: Blažeković 1953, Holjevac 2010. Uz godinu izdanja navodi se kratica koja se u radu rabi za to izdanje. Najčešće se temelji na naslovu izdanja, osim u slučaju proglasa (za koje se rabi kratica PRO), prigodnica (za koje se rabi kratica PRI) te školskih izvješća i pravilnika (za koje se rabi kratica ŠK).

- Placs Blaxene Divice Marie.* Pritiskano u Rici. Po Bratti Karletzky 1813. PBDM
- Mali Katekizmus s' pitanji i odgovori, skupa dodanjem od najpotrebnijih svetih sakramentov izvadjenim iz pokratchenoga katekizma. Za najmladje ucsnike narodnih shkol.* U Riki. Pritiskan s' Slovi Osipa Karletzky, 1815. MK
- Sridnji iliti pokratcheni Katekizmus s' pitanjih i odgovorih izvadjen iz velikoga katekizma, za ocsito i posebno naucsenje poveche ditce sejsnske, i modrushke biskupie,* U Riki. Pritiskan s' Slovih Karletzkovih, (1818.?). SK
- Knjixica-imên za hafan felških Skol u Cefarsko-Kraljevskih Darxavah.* U Rici 1819. Pritiskano i za moch imati kod Antona i Osippa Karletzky Pritiskovnika, i Vezovnika. KI
- Epistole i evanjelja priko ,svega litta po redu mi,s,sala rim,skoga ,skupno molitvami i blago,slovmi u jezik ,slovin ,ski prinesena.* U Rici. Pritiskano ,Slovima Antona i Jofipa Karletzky, 1824. EE
- Obicaji, i molitve iz Rimške katoličanške knjige nauka duhovnoga izvadjene, koje najvech potribne jefu k-sluxbi Redovnika, i Paštira...* U Rici, Pritiskano ,Slovima Olipa i Antona Karletzky, 1824. OM
- Spivanje bogoljubno s' kojim pribloxena Diva Maria u Carkvi od Arta kod Grada Senja od Virnih csasti se.* U Rici, iz kralj.-Governialske Stamparie Bratje Karletzky, (1824?). SB
- Razgovori za ,sve nedilje kroz godista.* Dilo Frane Vrignanina bivsega Kanonika ,Stolice ,Senjske, Tomačitelja Pišma ,Svetoga, i fada Plovana Grixanškoga u Okolisu Vinodola Biškupie Modruske. U Rici, Pritiskano ,Slovima Bratje Karletzky, 1825. R1
- Razgovori Petra Vanni redovnika. Varhu parvih dvih strana Nauka Karštjanškoga tojeft vire, i ufanja.* Prineseni od Italianškoga u ,Slovinski jezik po Franu Vrignaninu bivsemu Kanoniku ,Stolice ,Senjške, Tomačitelju Pišma fvetoga, i fada Plovanu Grixanškomu u Okolisu Vinodola. Dio parvi. U Rici, Pritiskano ,Slovima Bratje Karletzky, 1831. R2/I
- Razgovori Petra Vanni redovnika. Varhu treche strane Nauka Karštjanškoga tojeft ljubavi...* Dio drugi. U Rici, Pritiskano ,Slovima Bratje Karletzky, 1831. R2/II
- Razgovori Petra Vanni redovnika. Varhu sedam glavnih grihâ koima pridajuše Pridgovori izvadjeni od Vanjelja podobni fvim Razgovorom Nauka Karštjanškoga...* Dio trechi. U Rici, Pritiskano ,Slovima Bratje Karletzky, 1831. R2/III

- Sipak i diraka, ali glogovina. Smislenka chiudoredna za mladost.* Fiume, Della reg. governiale tipografia de' fratelli Karletzky, 1836. SD
- Mirko Bogović, *Domородni glasi.* U Rěki, Tiskom kr. povl. Gubernialne tiskarnice bratje Karlecki, 1848. DG
- Dalmatinci, mila naša bratjo!* U Rěci, tiskom kr. guber. tiskarne bratje Karletzky, 1848. PRO
- Moj dragi barone Jelačiću! / Mein lieber freiherr v. Jelachich! / Mio caro Barone di Jelacich!* Fiume, Tipografia dei Fratelli Karletzky, 1848. PRO
- Gospodinu Josipu Bunyevczu Podžupanu Zagrebačke Županije u Rěki...* Fiume, Tip dei fratelli Karletzky, 1848. PRO
- Narodu hěrvatskome i sěrbskome u trojednoj kraljevini Dalmacie, Hěrvatske i Slavonie ljubezni pozdrav.* U Karlovcu, Tiskom k. p. tiskarne Ivana N. Prettnera. Prěpečatjeno u Rěki u tiskarnici kr. gubern., 1848. PRO
- Proglas. / Manifesto.* U Zagrebu, 7 Rujna 1848.; pretisnut: Fiume, Tipografia dei fratelli Karletzky, 1848. PRO
- Bogoljubni poziv / Invito sacro.* U Rieci dne 8. Septembra 1849. Tip. Fratelli Karletzky, 1849. PRO
- Dobri glasi! / Notizie consolanti! / Freudige Nachricht!* U Zagrebu 30. ožujka 1849. Zagabria. Tip. Nazionale – Fiume, Tip. frartelli Karletzky, 1849. PRO
- Govori iz rimskih pisac.* Na hrvatski jezik preveo Frane Kurelac, učitelj istoga jezika na latinskim školah Rečkieh. Dodatci: *Pozdrav učitelja svojim učenicom* i *Mladost zanešenost, alegorija*, Reka. Štamparija bratje Karleckih, 1849. GR
- Proslavljenomu svojemu banu Josipu barunu Jelačiću prigodom svetčanog obieda priredjenoga od strane stanovnikah grada Rieke dne 10 sěrpnja 1850. Za uzveličiti svetčanost srietnog njegovog došastja u Rieku.* Tiskopisom Bratje Karletzky, 1850. PRI
- Na uspomenu čestitog dana 10. sěrpnja 1850 kada preuzvišeni gospodin Josip Barun Jelačić Ban Hěrvatske, Slavonie i Dalmacie, itd. itd. visokom svojom nazočnosti usriečiti dostoji obći gradski sirotinski zavod, bolnicu i dielaonicu u Rieci.* Tiskopisom Bratje Karletzky, 1850. PRI
- Dobrodošlica prigodom svečanog došastja u pomorsk(r)e krajeve njegve preuzvišenosti svetloga bana Josipa Baruna Jelačića Buzinskoga spievana u Rěki Dne 9 Sěrpnja 1850 po Vekoslavu Rattay-u.* Tiskopisom Bratje Karletzky, 1850. PRI

- U prilici sriecnoga dolazka u Rěku njih preusvizenosti světloga bana trojedne kraljevine Gospodina Josipa Bar. Jelačića Buzinskoga itd. itd. Pěsma.* Tiskopisom Bratje Karletzky, 1850. PRI
- Pravila druŕtva Narodne čitaonice rěčke.* U Rěci, Tiskopisom Bratje Karletzky, 1850. PDNČR
- Fran Kurelac, *Kako da sklanjamo imena? ili Greške hrvatskih pisac gledě sklonovanja osobito 2-a padeŕa množine.* U Reci, Štamparija bratje Karletzkyh, 1852. KSI
- Šime Starčević, *Katolicsansko pitalo. Pastirim Duhovnim, i Roditeljim Kerstjanskim vruče priporucseno od Shime Starcsevicha zacs. kan. duh. stol. prisid. i xupnika u Karlobagu.* U Riki, Tiskopisom bratje Karletzky, 1849. KP
- Mladeŕ Cesarsko-Kraljevske Gimnazie Rěčke iz ponašanja i napredka u naucih na konac godine školske 1851 Razredjena.* U Rěci, Tiskopisom bratje Karletzky, 1851. ŠK
- Colegija za brodare i tergovce (Privatni konvikt) u Reci.* Tiskopisom bratje Karletzky, 1852. ŠK
- Pěro-godišnje izvęstje c. k. gimnazie rěčke za školsku godinu 1851-52...* U Rěki, Tiskopisom bratje Karletzkyh, 1852. ŠK
- Drugo-godišnje izvęstje c. k. gimnazie rěčke za školsku godinu 1852-53...* U Rěki, Tiskom A. Karletzky, 1853. ŠK
- Šime Starčević, *Razmishljanje sedam xalostih Blaxene Divice Marie koje se csini na gori Kalvarii u Karlobagu.* U Riki, Tiskom A. Karletzky, 1855. RSŽ
- Sveta Aldovanja neprocěnjene kěvi Gospodina našega Isusa Kěrsta.* Tiskom A. Karletzky na Rěci, 1858. SA
- Presvjetlomu i prečastnomu gospodinu gospodinu Vjenceslavu Soiću imenovanomu biskupu beogradskomu i smederevaskomu stolne crkve senjske kanoniku ... grada Bakra plovanu, kad podje na svoje visoke časti harni sugradjani mjeseca sječnja 1859.* Na Rieci, tisk. A. Karletzky, 1859. PRI
- Godišnje izvęstje o glavnoj hěrvatsko - talijanskoj učioni slobodnoga, kraljevskoga pomorsko-těrgovačkoga grada i kotara Rěke na koncu školske godine 1869.* Na Reki, Knjigotiskarna Antuna Karletzky, 1869. ŠK
- Vicko Ivčević, *O svetoj Stošiji mučenicu, svetom Dunatu biskupu i svetom Šimunu proroku i.t.d. Štenje i kratki razgovori...* Na Rieci, tiskom Franje Karletzky-a, 1878. SSM

Ivan Jurašić, *Narodni hrvatski odvjetnik ili savjetni priručnik za sastavljanje svakovrstnih pogodbah ili ugovorah i drugih zakonskih pisamah, molbah i.t.d....* Tiskarna Franje Karletzky-a na Rieci, 1878. NHO

Literatura

- Barić, Eugenija i dr. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga, Zagreb.
- Blažeković, Tatjana (1953) *Fluminensia Croatica*, JAZU, Zagreb.
- Bogović, Mile (2000) „Riječko izdanje ščaveta 1824. godine”, *Riječki filološki dani. Zbornik radova, knj. 3*, ur. Diana Stolac, Rijeka, 51–58.
- Brozović, Dalibor (2006) *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*, Školska knjiga, Zagreb.
- Despot, Loretana (2005) *Jezik slavonkih franjevaca*, Filozofski fakultet, Osijek.
- Farkaš Brekalo, Loretana (2013) „Štokavski hrvatski književni jezik u 18. stoljeću”, u knjizi: *Povijest hrvatskoga jezika, 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*, ur. Ante Bičanić i dr., Croatica, Zagreb, 163–219.
- Filipović, Rudlof (1986) *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU – Školska knjiga, Zagreb.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2002) „Književni jezik lekcionara 17. stoljeća”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 28, 35–71.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2003) „Jezik u gramatikama južnih hrvatskih prostora 17. i 18. stoljeća”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29, 65–86.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2003a) „Pištrole i evanđel’ja (1773) fra Petra Kneževića i hrvatska lekcionarska tradicija”, *Zbornik o Petru Kneževiću*, ur. Alojz Jembrih, Zagreb – Šibenik, 117–132.
- Gabrić-Bagarić, Darija (2014) „Književnojezična norma franjevačkih pisaca 18. stoljeća”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, Zagreb, 133–145.
- Gadžijeva, Sofija i dr. (2014) *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, priredio Milan Mihaljević, Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut, Zagreb.
- Glogović, Mario (1984) *Tiskarska produkcija u Rijeci od 1848. do 1868.*, magistarski rad, Filozofska fakulteta Univerze Edvarda kardelja v Ljubljani, Opatija.

- Holjevac, Sanja (2010) *Hrvatski jezik u izdanjima riječke tiskare Karletzky*, doktorski rad u rukopisu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Holjevac, Sanja (2014) „Jezične značajke Starčevićevih djela objavljenih u riječkoj tiskari Karletzky”, *Šime Starčević i hrvatska kultura XIX. stoljeća*, ur. Sanja Vrcić Mataija i Vesna Grahovac-Pražić, Zadar – Gospić, 153–167.
- Holjevac, Sanja (2018) „Izdanja riječke tiskare Karletzky na hrvatskom jeziku kao izvor za jezikoslovna istraživanja”, *Sarajevski filološki susreti 4. Zbornik radova, knjiga 1*, ur. Ismail Palić, Sarajevo, 271–289.
- Jonke, Ljudevit (1971) *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Kapetanović, Amir (2011) „Čakavski hrvatski književni jezik”, u knjizi: *Povijest hrvatskoga jezika, 2. knjiga: 16. stoljeće*, ur. Ante Bičanić i dr., Zagreb, 77–123.
- Katičić, Radoslav (1986) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika (Nacrt za gramatiku)*, Djela JAZU, knj. 61, Zagreb.
- Moguš, Milan (1995) *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, NZ Globus, Zagreb.
- Povijest Rijeke* (1988) ur. Danilo Klen i Petar Strčić, Rijeka, Skupština općine Rijeka i Izdavački centar Rijeka, Rijeka.
- Pranjković, Ivo (1993) *Hrvatska skladnja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Pranjković, Ivo (2008) *Franjevačko spisateljstvo na hrvatskome jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Rezo, Vladimira (2015) „Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 19. stoljeću”, u knjizi: *Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Ante Bičanić i dr., Croatica, Zagreb, 357–401.
- Rišner, Vlasta (2006) *Iz jezične prošlosti i sadašnjosti*, Matica hrvatska – Ogranak Osijek, Osijek.
- Starčević, Šime (1812) *Nova ricsoslovica iliricska: vojnicskoj mladosti krajicsnoj poklonjena trudom i nastojanjem Shime Starcsevicha xupnika od Novoga u Lici*, Trst, 1812., pretisak; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002.
- Stolac, Diana (2004) „Metodološki problemi u istraživanju sintakse u starim hrvatskim gramatikama”, *Fluminensia*, 16, 1–2, 31–43.

- Stolac, Diana – Vlastelić, Anastazija (2017) „Metodološki izazovi suvremenih istraživanja povijesne sintakse hrvatskoga jezika”, *DEFINITELY PERFECT Festschrift for Janneke Kalsbeek*, ur. René Genis, Eric de Haard, Radovan Lučić, Amsterdam, 641–658.
- Turk, Marija (2013) *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi*, Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Zagreb.
- Veber Tkalčević, Adolfo (1859) *Skladnja ilirskoga jezika – za niže gimnazije*, Beč.
- Vigato, Ivica (2013) „Čakavski hrvatski književni jezik u 17. i 18. stoljeću”, u knjizi: *Povijest hrvatskoga jezika, 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*, ur. Ante Bičanić i dr., Croatica, Zagreb, 263–297.
- Vince, Zlatko (2002) *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb.
- Vulić, Sanja (2013) „Štokavski hrvatski književni jezik u 17. stoljeću”, u knjizi: *Povijest hrvatskoga jezika, 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*, ur. Ante Bičanić i dr., Croatica, Zagreb, 95–161.
- Vulić, Sanja i Laco, Gordana (2015) „Jezik hrvatskih književnih djela u 19. stoljeću”, u knjizi: *Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Ante Bičanić i dr., Croatica, Zagreb, 179–243.
- Zima, Luka (1887) *Njekoje, većinom sintaktičke razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, JAZU, Zagreb.
- Zolnai, Klára (1932) *A Magyarországi olasz nyomtatványok (1699 – 1918) – Bibliografia della letteratura italiana d' Ungheria (1699 – 1918)*, Budimpešta, Magyar konyvszemle.

SUMMARY

Sanja Holjevac

CONTRIBUTION TO THE SYNTACTIC ANALYSIS OF THE
CROATIAN LANGUAGE IN THE EDITIONS OF THE KARLETZKY
PRINTING HOUSE IN RIJEKA: *ZA + INFINITIVE*

The paper focuses on the syntactic traits of the Croatian language in the editions of the Karletzky Printing House which operated in Rijeka from 1779 until the last decade of the 19th century. Among those that have been attested in several editions, even those of different types, and that are confirmed as a part of the syntactic structure of the Croatian language in the 19th century, or that indicate changes caused by the linguistic development and standardization processes, is the *za + infinitive* structure. In this paper we analyse the frequency, status and function of this structure in the Karletzky Printing House editions in the Croatian language in the period between 1790 and 1878 and we view it in the context of the currently available facts about its status in Croatian literature and standard language.

Key words: *Croatian language; syntax; za + infinitive; 19th century*